

אלה מועדי

דיני תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת

א. אין ללמוד בערב ת"ב אחרי חצות, ואפי' כשחל בשבת, כ"א בדברים המותרים בת"ב, וכן אין אומרים פרקי אבות, (רמ"א שם ב', תת"ס או"ח קנ"ו, כהל' י"ח), ויש מקילין (מ"ז שם ב', משנ"ב י', הליכות שלמה מועדים מ"ו י', ובכה"ח שם דאפי' להמתירין אין ללמוד בעין ובפלפול), ויש מתירין רק בלימוד דרבים כגון ישיבות וכוללים שלומדים תמיד בשבת. (דברי יציב או"ח רמ"א, רמ"א).

ב. להעביר הסדרה מי שלא קראה קודם חצות מותר לכו"ע אפי' לאחר חצות. (מנ"א תקנ"ד ו' לה"ח ב', סף הדינים תקנ"ג י"ג, ח"א קל"ז ד'), וכן מי שיש לו לימוד קבוע בכל יום כגון חק ולא גמרו קודם חצות יכול להשלימו, וכן מי שיש לו לימוד קבוע בסעודה (בה"ח שם י"ח), וכן מותר לו ללמוד בדברים הרעים בעיון ובדרך פלפול (שם י"ז ע"פ שו"ת חת"ס יו"ד שני), וכן מותר לו ללמוד עם אחרים בדברים הרעים (חת"ס או"ח קנ"ו, ובת"ס או"ח ק"א מקל בבל עת"ב), ואין למייל בשבת זו. (ברכ"י תקנ"ג ד', ועי' תורת חיים שם ג' דמריק מדבריו דרך אחר תצות אסור ובפני"ג משבצ'ו ב', ובוסף אמינן תתנ"א אסור כל היום), ואין אומרים צדקתך במנחה משום דאיכרי מועד. (שו"ע תקנ"ג א', רמ"א תקנ"ב י"ב).

ג. בסעודה המפסקת מותר לו לאכול יותר מתבשיל אחד, ומותר לאכול בשר ולשתות יין ואפי' מי שאינו אוכל בשר בסעודה זו בכל שבת, ומעלה על שולחנו אפי' בסעודת שלמה בעת מלכותו ואין לו למנוע משום אכל, ומי שמונע עבירה היא (שו"ע תקנ"ב י'). ומ"מ ישב בדאבת נפש ולא ינהג בשמחה, ויש אוסרין ג"כ לישב עם שאר אנשים (מנ"א י"ד), והרבה אחרונים מקילין בזה (משנ"ב שם כ"ג בשם בביר שור, שערי תשובה י"א), אבל עם ב"ב לכו"ע יכול לאכול ויכול לברך בזימון (משנ"ב שם בשם א"י), וכן מותר לומר בו זמירות כבכל שבת ואפי' למי שאין נוהג בן בכל שבת (אנ"ש ד' ק"ב א'), ומותר לשתות מים בסעודה שלישית בשבת זו. (אפי' להאוסרין בכל שבת

אחר מנחה ברמ"א רצ"א ב', בביר ישע תקנ"ב על המנ"א י"ג).

ד. מותר לו לאכול הרבה גם אם כונתו לחקל מהצום, ואין בזה משום הכנה לצורך חול כיון דמשביע להיום ג"כ, אבל לא יאמר שאוכל לצורך מחר. (במ"ש הספר חסדים מוכא במ"א סי' ר"צ לגבי שנה, שש"כ כ"ח ע"ד, מנחה אליהו ג' ז', ולדעת התורה שבת ש"ז א' דמקל כשהוא לצורך מצוה מותר הבא ועי' בשע"ת ר"צ א' ובערוה"ש שם א' דחולקין ע"ז), ומי שצריך ליקח תרופות בת"ב אין לו להקדים ליטלו בשבת רק יקחו בת"ב עם קצת מים. (שבט הלוי י' פ"ד ו').

ה. יש אוסרין לקחת תרופות בשבת כדי לחקל על הצום משום גזירת שחיקת סממניו. (בדמשמע במ"א שבי"ח מ"ג), ואפי' ע"י תערובות מים אסור. (הע"ת שבי"ח ל"ז, ובשבת הלוי ח' פ"ב ב'), אבל יכול לערבו במשקה או באוכל מערב שבת באופן שאינו ניכר תוך חמים, כיון שיש לו היכר שצריך לעשותו מע"ש. (בעין הותר שמבואר בשו"ע שבי"ח כ"א, וז"כ בקצוה"ש קל"ח ברה"ש ל"א, מנחת יצחק ו' כ"ח, חוט שני ד' פ"ט ל"א, אשרי האיש ג' ע' ז' בשם הגר"ש אלישב, וליכא בזה משום הכנה כיון דמחזק לזימן, ועי' באנ"ט ב' פ"ז דאין לחקל רק בתרופה שא"א לשתותו רק ע"י תערובות משקה, דעת הגר"ש אורבאך מוכא בשש"כ ל"ד ח' להפך דהתירו רק כשאין הדרך לשתותו עם משקה), ויש מתירין אפי' בלי לערבם מע"ש. (מנחה אליהו ג' מ"ג, מ"ח, שולחן שלמה שבי"ח הערה א' דמתיר דאם לא יקחם בשבת יפול למשכב למחר).

ו. יפסיק לאכול מבעוד יום דחינו משעת השקיעה (רמ"א תקנ"ב י', משנ"ב שם כ"ד), ויכול לברך ברהמ"ז אח"כ וכן לומר זמירות של שבת עד הלילה. (ועי' דרכי חיים ושלום תמוז אבתר"ע, ובשער יששכר אות מ"ז י"ט), ואם כבר בירך ברהמ"ז ורוצה לאכול עוד א"צ להתנות מקודם כמו כשחל בחול. (שע"ת צ' תקנ"ג ז' בשם פת"ע).

ז. גם ברחיצה אסור משעת השקיעה ואילך כמו בכל שנה. (ח"א קל"ז א', קצשו"ע קכ"ח א'), אבל שאר דיני אבילות אין נוהגין עד הלילה לכן לא יחלוץ מנעליו קודם הלילה וכן מותר לו לישב על כסא רגיל עד הלילה. (עך אורי זמן תוספות שבת), דאסור להראות אבילות בשבת. (רמ"א תקנ"ג ב', וגר"א שם), ואחרי זמן מוצ"ש לובשים בגדי חול וחולצין מנעלים וקודם שיחלוץ יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול. (רמ"א תקנ"ג ב', ופמ"ג משבצ'ו ב', שלמת חיים א' פ"ו, שבה"ל ז' ע"ו, מועדים חמנים ז' ר"ח, חוט שני ב' עמ"י שבי"ח, ונודעין לחלוץ

בבית קודם ברכי, ועי' שש"כ כ"ח הערה קע"מ, ס"ב הערה פ"ח).

ח. בתפילת ערבית אומרים אתה חוננתנו (רמ"א תקנ"א א'), ואם שבת א"צ לחזור כיון שיבריל על הכוס במוצאי ת"ב (יד אפרים, ושע"ת תקנ"ז, משנ"ב ג'), ואין אומרים ויהי נועם לפי שנתסדר על הקמת המשכן ועתה נחרב (מ"ז תקנ"ב ג') רק אומר קדיש שלם עם תתקבל אחר שמו"ע, ואחרי איכה מתחיל מואתה קדוש ואח"כ אומר קדיש בלא תתקבל (ש"ע שם ב', רמ"א ד', בע"א א'), ואין אומרים ויתן לך במוצ"ש זו (רמ"א שם ב'), וקודם איכה יברך על אבוקה ברכת בורא מאורי האש, ואם שבת יברך אח"כ (ש"ע תקנ"ז א', מ"ז שם א'), והנשים והבתולות ג"כ יברכו על האור בבית, אחר שאמרו ברוך המבריל (שבת"ל ז' ע"ז, ובא"ה חייבין לומר ברוך המבריל קודם חליצת מעליהם, וע"י שש"כ ס"ב הערה צ"ח דנשים שאין מברכות בעצמן בכל מוצ"ש על הער יברך הבעל בביתו ויוציא את אשתו), ואין מברכין על הכשמים משום תענוג (ש"ע שם).

ט. מורידין המפה של שבת אבל אין להדיח ולשפשף הכלים במוצ"ש, וכן למחר עד חצות (רמ"א תקנ"ד כ"ב, אורחות חיים שם כ"ג בשם שםלת בנישן, דהיי מלאכה שיש בה שיהי, אבל לקפל המלת ולנקות השולחן מותר), ולאחר חצות מותר אפי' בחמין (מנחת אפרים ק"ל, ובפס"ג א"א י"א משמע דמחמיר בחמין, וע"י מחזה אליהו פ"ז ה' וז' דמוריד רק בכלים שצריך לצורך הלילה או כלים שאם לא ירחים יפסד, ואם מורידן בכפפות מותר בכל אופן), וע"י עכו"ם מותר אפי' בלילה (ש"ע שם, ובמקור חיים לחו"י שם מחמיר אפי' ע"י שפחה וצ"ג), ויש מתירין אפי' ע"י ישראל (פתחי תשובה שם).

י. חולה שאוכל בת"ב חייב להבריל על הכוס קודם שיאכל, ויכול להוציא ב"ב ג"כ בהברלה זו (שע"ת תקנ"ז בשם ברכ"י), ואין צריך לאכול מלוח מלכה (תשובות הנהגות ה' קס"ח י'), ואם אינו אוכל בלילה רק ביום מבריל ביום קודם אכילה (כה"ח שם ב', דברי יציב רמ"ב א', מנח"י ח' ל"ד), ואינו מברך על הנר שכבר בירך בלילה וכן לא על הכשמים (ש"ע תקנ"ז א'), ואין אומרים ג"כ פסוקי הנה א-ל ישועתי כמו באכל (דברי מלכ"א ח' ב'), ולכתחילה יבריל על חמר מדינה ולא על היין (כה"ח תקנ"ז ב', דברי יציב רמ"ג, מנח"י ח' ל"ד, שבת"ל ז' ע"ז, מנחת אפרים קל"א), ואם אין לו או שאין יכול לשתות יכול להבריל גם על היין (שם, ויחזר טוב מ"ז ענבים, שריה"מ ז' ע"א).

יא. חמר מדינה היא משקה חשוב של אותו מקום כגון בירה (ש"ע רצ"ו ב', ומשנ"ב שם ב'), וכן קפה עם סוכר וחלב, או תה עם סוכר וחלב או בלי חלב בדרך שרגילין לשתותו בני המדינה (ערוך השולחן תע"ב י"ד, קונטרס עובר אורח שבסוף ספר אורחות חיים רצ"ו ב' בשם הרבב נאומים שנהנו כן, שולחן שלמה רצ"ו ז', אנ"ב ב' ע"ח, תשובות והנהגות א' ר"ס כ"ש כמה נחלים, וע"י שש"כ ס' ד' ו'), ויראה שלא יהיה חם כ"כ שיהא יכול לשתותו בתוך כדי אכילת פרס (מחזה אליהו סי' ל"ד), וכן מיצי פירות טבעיים כגון מיץ תפוזים ותפוחים בלי תערובות מים, (שולחן שלמה שם הערה ד', שש"כ שם ה'), ויש שמחמירין שאין להבריל רק במשקה שמשכר (הלכות קטנות א' ב', וע"י בקעות השולחן צ"ח ב"ר השולחן ח' עוד מנעמים להתמודד, וכן במחזה אליהו ל"ד, וכן התמודד

יב. קמן שהגיע לחינוך והוא כבר שית כבר שבע (משנ"ב רמ"ט א') חייב בהברלה, ע"כ יבריל קודם שיאכל בנ"ל (מור"ל דסק"ל הובא בשבת"ל ז' ע"ז, דברי יציב רמ"ג), אבל באופן שאין לו עכשיו על מה להבריל וקשה לו להמתין עד שיגיע לביתו, יכול לאכול קודם הברלה וישמע הברלה במוצאי ת"ב (כמבואר במג"א רס"א א' דבול לאכול קודם קדוש), ויש סוברין דקמן א"צ להבריל (הגר"ש אלישיב מובא בס' אשרי האיש ז' ע"ב א', שש"כ ס"ב מ"ה), ונשים חלושות שאין מתענות בת"ב וכן בתולות אינן מברילות קודם שיאכלו רק ישמעו הברלה במוצאי ת"ב (כמ"ר רמ"א רצ"ו ח' דלא יברילו בעצמן, דברי יציב ז' ג', מנחת אפרים קל"א), וי"א שיברילו בעצמן (ע"י שבת"ל ז' ע"ז ד', ויש סוברין שהבעל יבריל בשבילן וכן ויתן, משנה הלכות ז' ל"ט, שש"כ ס"ב מ"ח).

יג. במוצאי תשעה באב מברילין על כוס של יין, ואינו מברך לא על הנר ולא על הכשמים דאינו מברך אלא במוצ"ש (ש"ע תקנ"ז), ובריעבד אם בירך הוי הפסק וחוזר ומברך בורא פרי הגפן (כמב"ר ברעק"א על המג"א רח"צ ו'), וכן אינו אומר פסוקי הנה א-ל ישועתי רק במוצ"ש (מג"א תרפ"ד ה'), ומותר לו לשתות בעצמו מכוס של הברלה וא"צ ליתנו לתינוק (דמ"א, משנ"ב שם ג'), ואם שבת ואכל לפני הברלה וגם שבת במוצ"ש אתה חוננתנו, א"צ לחזור ולהתפלל במוצאי ת"ב (שש"כ ס"ב הערה צ"ה בשם הגר"ש אורבאך).

יד. נשים שחלושות ובעליהן שוהין בבית"נ אין להם להבריל בעצמן, ויכולות לשתות מים קודם הברלה (ש"ע רצ"ס א', אלה המגן תרפ"ד ד', וע"פ האר"י אין לשתות מים ג"כ בה"ח שם ו', ויל"ע א' הוי במוצ"ש דקא), ובשעה"ד כשאין להן ממי לשמוע יכולין לאכול לפני הברלה (ב"ל באת י"ב), וי"א שיברילו לעצמן (ב"ל שם, שבת"ל ד' ל"ד ז', וע"י מנחת יצחק ח' ג"א), ואין צריך להשלים סעודת מלוח מלכה במוצאי ת"ב (תשובות והנהגות ה' קס"ח ח').

טו. השותה מים או שאר משקין לאחר הברלה אינו מברך שהכל דברכת היין פומרתו (ש"ע קל"ד ב', ש"ע רח"ב ד', וס"ס בבה"ט בשם גור"א, ובשבת"ל ג' מ"ז מחמיר ברעק"א שם לברך קודם ברכה אחרונה על חין ואח"כ לברך שהכל על העשקה, וע"י תשובות והנהגות ה' ס"ג ח' דמספק א' מ"ן ענבים ג"כ פוסק שאר משקין, דעת הרבב פוסקים דפוסר הליכות שלמה פסח מ' 78, חז"ט שני ברכות י', הגר"ש אלישיב מובא בהלכות יום ביום ב' י"ח כ"ב), והוא כשהיה דעתו לשתות או כשהיה המשקה לפניו (משנ"ב שם ג'), וכן ברכת על הגפן פוסק שאר המשקין (ש"ע ר"ח מ"ז), אבל בני ביתו שייצאו ממנו הברלה צריכין לברך שהכל על שאר משקין (משנ"ב שם), ואם רוצה לאכול סעודה מיד אחר הברלה באותו מקום יברך על הגפן קודם הסעודה (כ"ן דאנו פוסקין שבתוך הסעודה דאסור לשתות יין, וע"י משנ"ב שם ב', ואם אוכל סעודה מצוה יכון בשעת הברלה שלא לפסוד חין שבתוך הסעודה כמבואר בש"ע שם ד'), ויותר שלא יביא הלחם על השלחן קודם הברלה, ואם הביא פוסק עליו מפה בשעת הברלה (ש"ע רצ"ס ב'), וי"א דה"ה כשאוכל מזונות מיד אחר הברלה (לבוש מדיכ"א מ"ז).